

Biljana Gavrilović
student doktorskih studija
Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu
ORCID: 0000-0002-2311-2422

PRAVNOISTORIJSKI POGLED NA DRŽAVINSKU ZAŠTITU U SRPSKOM PRAVU*

SAŽETAK: U ovom radu se analiziraju režimi državnine prema Srpskom građanskom zakoniku i Zakoniku o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1929. godine, u periodu od 1844. do 1941. godine. Razvoj državinske zaštite u ovom periodu ogledao se u tome što je u Kneževini i Kraljevini Srbiji državnina štićena, pre svega, posredstvom krivičnog pravnog sistema, dok je u jugoslovenskoj Kraljevini težište zaštite prešlo na građansko pravosuđe. Naime, iako su državnina i njena zaštita, u Kneževini i Kraljevini Srbiji bili regulisani i građansko-pravnim normama, narod je ipak posezao za krivičnopravnom zaštitom. Jer, osim što je državinska zaštita „bolovala“ od brojnih nejasnoća u SGZ-u, ona, u Zakoniku o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1865. godine, nije bila regulisana posebno, tj. različito od redovnog parničnog postupka. Stoga, tek od stupanja na snagu jugoslovenskog Zakonika o parničnom postupku državnina uživa adekvatnu, građansko-pravnu zaštitu i na prostoru Srbije.

Ključne reči: državnina, Srpski građanski zakonik, zaštita državnine, parnični postupak

* Rad je primljen 21. 7. 2020, a prihvaćen za objavljivanje 18. 7. 2020. godine.

UVOD

Pitanje državnine je „veoma teško i sporno, što će se možda mnogome na prvi pogled učiniti čudno i neverovatno“. Štaviše, to pitanje „nije tek neka teorijska izmišljotina“, već „veoma ozbiljan naučni spor, koji još i danas traje“, primetio je G. Geršić, krajem XIX veka. Prema tome, analiza instituta državnine „nije nikako (...) tek neka igračka dokonih teoretičara“.¹

Među pravnim teoretičarima i praktičarima bilo je sporno mnogo toga kad je reč o državnini, od materijalnopravnog određenja do osnovanosti i načina njene zaštite. U Kneževini i Kraljevini Srbiji državnina je bila regulisana Srpskim građanskim zakonikom od 1844. godine (u daljem tekstu: SGZ) i Kaznenim zakonikom od 1860. godine. Međutim, stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, usled procesa unifikacije, državinska zaštita je regulisana još i procesnim propisom iz oblasti građanskog prava. Tako, donošenjem Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1929. godine, zaštita državnine je postavljena na osnove na kojima i danas počiva.

POJAM DRŽAVINE

Prilikom određivanja pojma i pravne prirode državnine u teoriji su se izdvojile tri grupe pisaca: jedni su smatrali da je državnina fakat, drugi, naprotiv, da je pravo, dok su treći državnini davali mešovitu, dvojaku prirodu, prema kojoj je ona u isto vreme bila i fakat i pravo. Ipak, najviše pristalica imalo je gledište prema kome je državnina „faktička vlast i ništa više“, uprkos nužnim modifikacijama do kojih je došlo time što je državnina uneta u oblast prava. Tako, državnina, „koja je po svojoj suštini go fakt“, postala je pravni pojam.² Stoga, državnina je, u pravnom smislu, značila „da je neka stvar, u svojoj potpunosti (totalitetu) potčinjena faktičkoj vlasti kakvog lica, i da ovo ima volju ili nameru da je isključivo za sebe samog ima, te da se njom ako i kako hoće koristi“.³

Državnina je tokom druge polovine XIX i početkom XX veka, u srpskom pravu, zakonski, materijalnopravno, određivana na osnovu SGZ-a. Tako, u para. 198. SGZ-a je bilo propisano: „Kad jednu stvar držiš i volje imaš zadržati je kod sebe i to zgodnim načinom označiš i pokažeš, ti si držalac ili

¹ Geršić, G. (1885). *Priroda državnine i osnova njene pravne zaštite*. Beograd: Štampano u Kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji, 16, 18.

² Geršić G., *op. cit.*, 20, 40, 41.; v.: Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Beograd: Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije, 26–41.

³ Đorđević, A., *op. cit.*, 13.

pritežalac takve stvari“.⁴ U sledećem, para. 199. zakonodavac je opisao na koji način se može državina vizuelno manifestovati, pa s tim u vezi, kaže: „Tako ćeš od pokretne stvari, kao novca, rane, marve i t.d. držalac ili pritežalac biti, kad to u rukama svoima imaš, u svojoj kesi, vreći, i to će biti tvoja državina; od nepokretne pak stvari, kao kuće i kućišta, njive, livade, voćnjaka, vinograda, bašče, vodenice i t.d. onda si držalac ili pritežalac, kada zauzmeš, obeležiš, kad zagradiš, okrčiš, izradiš, zasadiš i t.d. Ako su stvari bestelesne, kao prava, onda ćeš držalac ili pritežalac biti, kad ih uvažiš u svoje ime.“

Dok je austrijski zakonodavac pravio razliku između državine i pritežanja, to srbijanski nije, što je na prvi pogled navodilo na zaključak da je državinska zaštita postavljena na šire osnove.⁵ Međutim, u para. 200 SGZ-a, Hadžić je pojam državine suzio na zakonitu državinu i tako, odstupajući od austrijskog uzora, zapravo suzio predmet državinske zaštite.⁶ U para. 200 je bilo propisano da je „državina onda tvrda i ima silu i važnost, kad je pravična, tj. na pravu osnovana, koja će onda biti, kad tuđa prava s tim ostaju nevredima, niti se narušavaju. Tako stvari, koje nisu ničije, svaki slobodno i pravično zauzeti može. Ako li su stvari tuđe, bez volje onoga čije su, ili bez presude sudejske, ili opredelenija zakona, ne možeš ij zauzeti ni pravično držati.“ Kritikujući ovaj paragraf, G. Geršić ga je ocenio kao „zakonodavni i pravnički unikum“, jer „državina je faktičke prirode i ona se pravno zaštićuje jedino kao fakt bez ikakvoga obzira na pitanje o pravu“, a srpski „zakonik naprotiv kaže da ona onda ima silu i važost kada je na pravu osnovana, dakle inače nema nikakve sile i važnosti“.⁷ Osim toga, dalje je isticao da „kad naš zakonodavac nije imao jasnoga, čistoga i utvrđenoga pojma o državini, njenoj prirodi i njenome pravnom značenju, onda razume se da i ostali njegovi opredeljami o državini moraju

⁴ Državina je u SGZ-u, a po austrijskom uzoru, odgovarala rimskom pojmu državine, prema kome se pod državinom podrazumevao kako *corpus*, tako i *animus* (Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija Srbije 1804–1914*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, NIN Pogledi, 178). Ulogu volje u pojmu državine najbolje oslikava ova konstatacija A. Đorđevića: „državina se doista ne gubi, kad sopstvenik ispregne svoju stoku s kojom ore, pa je preko podne ostavi bez nadzora na livadi da pase.“ Dakle, „sigurnost državine (...) ne osniva se samo na fizičkom momentu, tj. na onim merama sigurnosti, koje su upotrebljene da se ona zaštiti, nego isto toliko i na moralnom i pravnom momentu“. Drugim rečima, ne stoji tvrdnja da je državina „bez fizičke realnosti (...) samo teorijska igračka sa senkama na zidu“. Sledstveno, „naša vlast dotle doseže, dok se naša volja faktički poštuje“ (Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Beograd: Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije, 34). Prema rečima D. Matića, „glavni cilj zakonodavstva (...) da se za obezbeđenje saobraćaja državina označi jasnim znacima i da se držalac u istoj brani i zaštićava“ (Matić, D. (1851). *Обясненѣ Грађанскогъ законика за Княжесѣтво србско*, Часть 2. Београд: У Княжества Србскогъ Књигопечатнѣя, 301).

⁵ Matić, D., *op. cit.*, 302.

⁶ Pavlović, M. (2008). *Op. cit.*, 179.

⁷ *Ibid.*

bolovati od te nejasnosti, nepreciznosti i nepravilnosti“.⁸ Prema tome, potvrđeno je da je SGZ bio „bedan i svakojako skrpljen i skraćen prevod i izvod iz austrijskog zakonika“ i to naročito u glavi o državini.⁹ Zbog toga, u praksi je, „od prvog kritičara P. Šeroglića do G. Geršića i sledbenika, SGZ čitan očima austrijskog izvornika, pa su odstupanja od njega shvatana kao pogrešan prevod, pogrešno skraćenje ili Hadžićevo nerazumevanje instituta“.¹⁰

DRŽAVINSKA ZAŠTITA U KNEŽEVINI I KRALJEVINI SRBIJI

Zaštita državine može biti vanredna i redovna. Vanredna zaštita podrazumeva zaštitu državine u samoodbrani, tj. samopomoći, dok se redovna sastoji u sudskoj zaštiti. SGZ je oskudno propisivao i vanrednu i redovnu zaštitu državine. Tako, u para. 201. SGZ-a je stajalo: „Ako li ti imaš pravo na državinu, a drugi stvar drži, to silom nisi vlastan onoga iz državine izbiti i isključiti, nego ćeš od suda pomoći tražiti“. Pored toga, u para. 208. SGZ-a je bilo propisano da „gde god tvoju stvar nađeš i poznaš možeš je natrag iskati i tebi se tvoje vratiti mora. Ali silom da ne uzmeš, osim ako nije na odbrani ili gonjenju“. Dakle, vanrednom zaštitom, tj. putem samopomoći držalac se, po pravilu, nije mogao koristiti, „osim ako nije na odbrani ili gonjenju“; u ostalim slučajevima državina se mogla sudski zaštititi. Međutim, i ovu redovnu, sudsku zaštitu SGZ je „priznavao državini kao takvoj samo u načelu, jer u njemu, pa ni u Zakoniku o Građanskom Sudskom Postupku, nije imalo više nikakvih naređenja, koja bi izblize naređivala praktično izvođenje te državinske zaštite“.¹¹ Štaviše,

⁸ Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija Srbije 1804–1914*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, NIN Pogledi.

⁹ Geršić, G., (1885). *Privreda državine i osnova njene pravne zaštite*. Beograd: Štampano u Kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji, 19; Glava o državini u SGZ-u je kritikovana i u pogledu zakonske sistematike. Jer, SGZ je u stvarna prava uvrstio i državinu. S tim u vezi, A. Đorđević je kritikovao da je tzv. „pentarhija stvarnih prava, koju je starija doktrina zastupala (...) već sasvim osuđena i napuštena“ (Đorđević, A., (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Beograd: Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije, 7).

¹⁰ Nasuprot stavu da je „unikum“ državina rezultat Hadžićevog nerazumevanja instituta državine postojalo je i mišljenje da je „konceptija državine u SGZ-u, po kojoj je državina svedena na zakonitu državinu, sasvim bila u skladu sa prilikama obnovljene Srbije, ali je mogla biti i stvar Hadžićeve izvanredne prirodopravne logike“. Jer, „sa pravnoteorijskog stanovišta, nezakonita državina bila je i ostala jedan divlji fakt u pravnoj pitomini. Državina koja uključuje i zaštitu nezakonite državine je crvotočna daska u svakom modernom privatnopravnom sistemu.“ Drugim rečima, „ozakonjivanjem slučajeva 'pravovaljane nezakonitosti', u obnovljenoj Srbiji samo bi se favorizovali akti samovolje i zloupotreba“ (Navedeno prema: Pavlović, M., *op. cit.*, 179, 180).

¹¹ Đorđević, A., (1908). *Op. cit.*, 128; u para. 201. i 208. SGZ-a regulisana je zaštita državine kao fakta. U para. 202. SGZ-a bila je propisana zaštita prava na državinu, koji je glasio:

čak i ta „krnja zaštita o kojoj je reč“ u SGZ-u je bila „vrlo otežana s obzirom na to što se ona mogla vršiti samo u glomaznom redovnom sudskom postupku“.¹² Drugim rečima, „Zakonik o sudskom postupku u građanskim parnicama od 20. februara 1865. godine propustio je da predvidi neke naročite odredbe za postupak po tužbama zbog smetanja državnine“.¹³ Saglasno tome, teoretičari su kritikovali „da je oskudica tih propisa uzrok što su sudskoj praksi“ bile „sasvim nepoznate državinske tužbe kao zasebne i odvojene od petitornih“, a naročito zbog toga što je „Austrija svojom Naredbom od 27. oktobra 1849. godine, (...)“, dakle, „već odavna bila zavela jedan poseban sumarni postupak za državinske sporove, pa i rok za podnošenje tužbe zbog smetanja državnine“.¹⁴ Dakle, kako je to primetio sudija R. Miletić, „specijalan postupak, kakav priroda ovih tužbi zahteva, mi nismo imali“.¹⁵

Državnina je institut privatnog prava, ali u Kneževini i Kraljevini Srbiji, s obzirom na oskudnu i „krnju“ privatnopravnu zaštitu, „svet se dovijao na taj način, što je zaštitu državnine tražio krivičnim putem“.¹⁶ Naime, srbijanski krivični sistem „inkriminisao je samovlašće kao prestupno delo samostalne vrste“, ali je, pored toga, „kaznjavao i istup samopomoći po para. 375a“.¹⁷ Za istup iz para. 375a Kaznenog zakonika od 1860. godine bila je nadležna „po-

„Gde se rasprava o pravu na državinu digne, pa se sumnja rodi, onda se drži, da je na onoga strani pravo, koji upravo stvar drži. Onaj kome to drago nije, i protivsluvi, neka protivno dokaže.“ Osnov zaštite prava na državinu nije pronađen u austrijskom uzoru, već u pandektonom pravu. Sledstveno, „tužba po para. 202 SGZ-a uzeta je iz pandektnog prava“ (Sardelić, F. (1935). Tužbe za smetanje posjeda (državnine) s obzirom na pozitivne pravne propise Srpskog građanskog zakonika te propise novog GRPP za postupak u ovim tužbama. *Pravosuđe* (1), 11).

¹² Goršić, F. (1934). *Zaštita državnine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Beograd: b. i., 6.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Miletić, R. (1934). Nekoliko reči o državinskim tužbama i postupku po njima. *Pravosuđe* (6), 456.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Para. 375a Kaznenog zakonika od 1860. godine je glasio:

„1. Ko samovlasno (bez nasilja) zavati ili prisvoji što od zemlje opštinske i praviteljstvene, ili opšte narodne, tome da se oduzme što je zavatio da naknadi i da se kazni od tri do trideset dana zatvora, pa potom da se uputi da kod suda podigne redovnu tužbu protivu onoga u koga se državnini zemlja zatekla, ako misli da na istom jače pravo ima.

2. Ovako će se postupiti i sa onim, koji bi privatno kakvo dobro na gornji način zauzeo, kao i sa onim, koji tuđu livadu prekosi, njivu preore, prekopa, žito s tuđe njive ili ma kakav plod obere, pokupi itd., u koliko poslednje ne bi u drugi vid krivica prelazilo, u kom se slučaju po drugim opredeljenjima kazniti ima.

3. Ako se izvijajem po ovom delu utvrdi, da je krivica optuženoga zastarila u tome slučaju vlast koja sudi, po oceni dokaza odlučice, koja će strana, kao jača, ostati u državnini spornog zemljišta, do svršetka spora o svojini, a slabiju stranu po propisima Zakona o postupku sudskom u građanskim parnicama, uputiće na spor nadležnom građanskom sudu.“

licijska vlast, tj. opštinski sudovi kao i prvostepene vlasti opšte uprave“, s tim što je u pogledu stvarne nadležnosti važio „princip prevencije u tom smislu da je opštinski sud mogao izvideti ili suditi istupno delo, ako ga nije uzela u postupak vlast opšte uprave, tj. sreski načelnik ili pak državna mesna policijska vlast ako takve ima u sedištu opštinskog suda“. Istupni postupak bio je regulisan tzv. Policijskom uredbom od 18. maja 1850. godine. Sve u svemu, „poveravajući (...) policijskim vlastima pravo sudovanja u državnim sporovima, zakonodavac je uspeo da vrlo interesantnim obilaznim putem ostvari jedan naročiti postupak u državnim stvarima kao surogat za onaj naročiti sudski građansko-parnični postupak u državnim sporovima koji je u Austriji bio zaveden“ od 1849. godine.¹⁸ Zbog toga, bilo je „jasno da su građani svoje državinske sporove raspravljali samo pred policijskom vlašću, pošto je redovan građansko-parnični postupak bio suviše glomazan“. ¹⁹ Drugim rečima, „pojedinci su vrlo često podizali tužbe za delo iz para. 375a (...) lažno predstavljajući, simulirajući delo samovlasnog zauzeća“. ²⁰ Rečju B. Jankovića, „oni to čine u cilju da, izbegavajući redovni sud na brz, lak i jeftin način reše izvestan privatno pravni spor uzdajući se često pri tome u neke veze, uticaje, naklonosti i raspoloženja i to ne uvek bez osnova“. ²¹ Međutim, i „zaštitu od strane policijske vlasti država u praktici“ nije „uživala, jer su te vlasti obično žalioća tj. lišenog ili uznemirenog držaoca upućivale da kod suda povede građansku parnicu protivu uznemirioca države o jačem pravu na spornu stvar“. ²² Stoga, „ovakvim nekorektnim postupanjem od strane policijskih vlasti u slučajevima samovlasnog uznemiravanja i oduzimanja države, ova se niukoliko nije zaštićavala“, zaključivao je A. Đorđević. ²³ Prema tome, uz krnju građanskopravnu i „nekorektnu“ krivičnopravnu zaštitu država u Kneževini i Kraljevini Srbiji je zapravo bila prilično nezaštićen institut.

¹⁸ Goršić, F. (1934). *Zaštita države (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Beograd: b. i., 13, 14, 18.

¹⁹ Goršić, F., *op. cit.*, 18; Rečju M. Jovanovića, državinski sporovi su se u Kneževini i Kraljevini Srbiji „raspravljali kratkim putem mahom kod policijske vlasti, koja je u staranju za rad i bezbednost, nedopuštajući samovlašće, davala stvar u državinu onome od koga je samovlasno oduzeta, ili ako je slučaj uznemirenja i smetanja u državi, ovo je zabranjivala i onoga koji je mislio da na državinu ima pravo upućivala sudu na redovan spor, ili ovoga ostavljala u državi, ako nedopuštenog samovlašća nema, a onoga upućivala na redovan spor“ (Jovanović, P. M. (1925). *Državina. Njena zaštita i održaj*. Beograd: Izdavačka knjižara Gece Kona, 84–85).

²⁰ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branik* (3), 112.

²¹ *Ibid.*, 112.

²² Đorđević, A., (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Beograd: Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije, 130.

²³ *Ibid.*

DRŽAVINSKA ZAŠTITA U KRALJEVINI JUGOSLAVIJI

Donošenjem Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1929. godine državina je dobila adekvatnu, građanskopravnu zaštitu. Naime, jugoslovenski zakonodavac je propisao naročiti postupak za tužbe zbog smetanja državine (paras 548 do 554). Uprkos tome, na području Apelacionog suda u Beogradu konzervativni deo građanstva težio je za „tim da jednu privilegiju opština mada ona počiva na jednoj (...) pogrešnoj vrhovnoj sudskoj odluci, očuva još i posle stupanja na snagu onog Zakona koji je baš tu privilegiju nemilosrdno srušio“.²⁴ Drugim rečima, postojala je „akcija koja je i pored vrlo celishodnog zakonodavnog regulisanja državninskog postupka, bolje rečeno, suprotno tome zakonodavnom regulisanju, težila da bude zadržano i očuvano“ dotadašnje „istupno kažnjavanje smetanja državine“.²⁵ Naime, ova se težnja obrazlagala „nekim neopredeljenim motivima da je to tako potrebno pošto je vazda tako bilo, da zakonodavac nije dovoljno vodio računa o mentalitetu srpskog seljaka i t. sl.“²⁶ Osim toga, „i kod opštinskih i kod policijskih vlasti pokazivala se jaka volja da tu vlast zadrže jer se tom vlašću rado služe“,²⁷ primetio je B. Janković. Sledstveno, Srbijanci su se borili za opstanak važenja para. 375a Kaznenog zakonika od 1860. godine.

Počev od 31. XII 1929. godine, na području jugoslovenske Kraljevine stupili su „na snagu i uvedeni u život Krivični zakonik, Zakonik o sutskom krivičnom postupku i Zakon o izvršenju kazni lišenja slobode“. Tom prilikom, prestali su važiti „svi opšti krivični zakonici pa među njima i Kazneni zakonik za Knjažestvo-Kraljevinu Srbiju“.²⁸ Međutim, kako jedinstveni zakon o istupima nije bio donet, to je 3. decembra 1929. godine doneta Novela, tj. „Privremeni zakon o produženju važnosti zakonskih propisa o kažnjavanju istupa, koja je privremeno vaspоставila snagu starih zakonika u onim njihovim odeljcima, koji sadrže propise o istupima neobuhvaćenim propisima novog krivičnog zakonika“.²⁹ U tom smislu, činilo se da ima osnova za produženo važenje para. 375a Kaznenog zakonika od 1860. godine. Ali, prema mišljenju pojedinih savremenika istup iz para. 375a starog Krivičnog zakonika je bio obuhvaćen propisom para. 383. jugoslovenskog Krivičnog zakonika. Rečju B. Jankovića, kako je „samovlašće iz para. 383. novog kriv. zak. svojim

²⁴ Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Beograd: b. i., 30.

²⁵ *Ibid.*, 27.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branič* (3), 112.

²⁸ *Ibid.*, 111.

²⁹ *Ibid.*, 112.

obeležjem obuhvatio sva samovlašća, ticala se ona pokretnih ili nepokretnih stvari ili drugih imovinskih prava“, to je „očevidno samovlašće iz para. 375a starog kriv. zak. bilo obuhvaćeno propisom para. 383. novog kriv. zak.“, pa „para. 375a starog kriv. zak. više ne važi“. ³⁰ Prema tome, para. 375a starog, srbijanskog Krivičnog zakonika nije imao zakonskog osnova za primenu u jugoslovenskoj Kraljevini.

U materijalnopravnom pogledu državina se na prostoru Srbije i u jugoslovenskoj Kraljevini određivala na osnovu SGZ-a. Saglasno tome, ponovo se postavilo pitanje obima državinske zaštite. Ali, stav pravnika je ostao isti, odnosno smatralo se da zaštitu državine treba i dalje uzimati u najširem smislu. Rečju, Đ. Subotića: „Mi mislimo da i kod nas kao i u hrvatskom odnosno austrijskom pravu propise o zaštiti poseda treba uzeti u najširem smislu, tj. kao zaštitu poseda kao faktičkog stanja.“ ³¹ Jer, „posed sopstvenika stvari i posed onoga koji je stvar uzeo na nedozvoljen način kao fakat, po svojoj spoljašnjoj formi, prikazuje nam se kao jedno isto“, drugim rečima „i sopstvenik stvari, kao i onaj koji je do stvari došao nedozvoljenim načinom pa je drži za sebe imaju *corpus* i *animus domini*, a propisi građ. sud. postupka po tužbama za zaštitu poseda imaju u vidu državinu samo s te spoljne strane i takvoj pružaju zaštitu, ne ulazeći u ispitivanje pravnog osnova, unutrašnje sadržine državine“. ³²

U pogledu aktivne legitimacije smatralo se da detentor stvari, koji „istina drži stvar ali u ime drugoga koji je posednik nije kao takav ovlašćen da podnese tužbu zbog smetanja poseda nego to može činiti onaj u čije ime on drži stvar“. ³³ Međutim, „na podizanje tužbe imao je prava onaj detentor, koji je u isto doba vremenom ograničeni držalac prava, na pr. kirajdžija, zakupac, poslugoprimalac“. ³⁴ Dakle, po pitanju aktivne legitimacije postojalo je jedinstveno mišljenje, ali, s druge strane, o pasivnoj legitimaciji sukobljavani su stavovi. Tako, prema mišljenju sudije R. Miletića, ako je „tuženi po zauzeću ustupio stvar drugome, onda tužioca ova tužba neće pomoći, jer u odnosima

³⁰ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branik* (3), 114.

³¹ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXIX (3), 217.

³² *Ibid.*, 218; u državinskim sporovima se ne raspravlja o jačem pravu. Tako, npr. „ako neko meni proda stvar a još mi je nije predao, onda ga ja ne mogu tužiti državinskom tužbom i tražiti da mi je preda.“ Ali, „ako je stvar prodana za gotovo, a ipak predata kupcu bez cene (jer je npr. kupac rekao da će se kroz jedan sat vratiti i doneti novac), pa prodavac je oduzme zato što mu cena nije plaćena, kupac može državinskom tužbom (...) tražiti da mu prodavac vrati stvar u posed, a prodavac neka svojinskom tužbom traži povraćaj stvari“ (Arandelović, D. (1933). *Gradansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, druga knjiga. Beograd: b. i., 259).

³³ Arandelović, D., *op. cit.*, 259.

³⁴ *Ibid.*

između njega i pribavioca nema uslova koji se za pojam državinske zaštite traže: pribavilac nije stekao državinu od tužioca, a po para. 551. G. p. p. rasprava se ograničava na pretresanje činjenica poslednjeg stanja poseda, koje ovde ne pripada tužiocu“. Stoga, „tužiocu tada ništa drugo ne ostaje, nego da se za povraćaj stvari obrati sudu svojinskom tužbom“.³⁵ Ipak, u sudskoj praksi je zauziman suprotan stav,³⁶ uz obrazloženje da „ako bi se pomenuta odredba para. 551. gr. p. p., striktno tumačila i ako bi se sudu uskratilo pravo, da se upušta i u ocenu pravnog kvaliteta državnine, – to bi značilo, bar što se tiče najvećeg broja slučajeva u sudskoj praksi, učiniti i samu ustanovu tužbe zbog smetanja poseda ili državnine potpuno beskorisnom“.³⁷

Neusaglašeno mišljenje postojalo je i u pogledu pitanja kakva povreda treba da bude da bi se mogla utužiti državinskom tužbom. Tako, prema Najmanovom mišljenju tužba zbog smetanja poseda je „pretpostavljala protivpravnu, samovlasnu povredu poseda, a samovlasna je, veli, povreda onda kad biva protiv volje sadašnjeg posednika i bez ovlašćenja vlasti. Ne čini smetanje poseda, veli dalje, onaj koji radi savesno, u dobroj veri, ili bez namere prisvajanja državnine ili smetanja; u pojam smetanja po suštini svojoj dolazi to da onaj, koji dira u tuđu državinsku sferu, izvršuje protivpravno i samovlasno jednu radnju u uverenju i sa voljom da vrši jedan državinski akt“.³⁸ U istom smislu izjašnjavao se i jedan deo sudske prakse. S tim u vezi, u razlozima jednog zaključka se navodilo da „svaka povreda poseda sastojala se ona u radnjama koje smetaju posed ili ga oduzimaju, ne stvara imaoću poseda pravo na zaštitu u sm. para. 548. gr. p. p“. Drugim rečima, „sama povreda treba da je samovlasna da bi imaoću poseda dala to pravo“.³⁹ Ali, s druge strane, prema

³⁵ Miletić, R. (1934). Nekoliko reči o državinskim tužbama i postupku po njima. *Pravo-sude*, 6, 457–458.

³⁶ Primer iz sudske prakse: „Tužilac, jedna beogradska banka, svoju zgradu na imanju koje joj pripada po tapiji koja je priložena tužbi, izdala je u zakup jednoj drugoj banci. Zakupac je otkazao zakup vansudskim putem i zakupodavac je otkaz primio. Na dan isteka zakupa zakupac je izvestio zakupodavca da mu zakupne prostorije stavlja na raspoložnje i predao mu ključeve zakupnih prostorija. Ali kada je zakupodavac hteo da preuzme ove prostorije našao je u njima neko treće lice koje nije htelo da ove prostorije ustupi zakupodavcu, navodeći da se je u ove uselio po dozvoli dosadašnjeg zakupca i da, s obzirom na odnose između njega i zakupca, smatra da drži s pravom ove prostorije i da ih nije dužan napustiti. Zakupodavac je stoga protiv ovoga 'pazakupca' podneo tužbu zbog smetanja poseda. Sud je našao da postoji smetanje od strane tuženoga prema tužiocu i konačnim zaključkom naredi tuženome da prostorije isprazni u roku od dvadeset i četiri sata. (...) Drugostepeni sud je potvrdio presudu prvog stepena“ (Navedeno prema: Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državnine) po novom građ. parn. postupku. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXIX (3), 153).

³⁷ Lazarević, P. A. (1935). Primenba na rad: O postupku po tužbama zbog smetanja pose-da. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXXI (1–2), 155.

³⁸ Navedeno prema: Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, druga knjiga. Beograd: b. i., 261.

³⁹ Navedeno prema: Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branich* (5), 222.

mišljenju Arandelovića, „ovakvo shvatanje smanjuje značaj državinske zaštite i ne može se usvojiti“. U prilog svog mišljenja on navodi da je u jednoj sudskoj odluci navedeno da je „za smetanje državine dovoljno da postoji objektivno – protivpravni upad u državinu, da zaštita državine nije uslovljena svešću o protivpravnosti radnje, da *animus turbandi* nije pretpostavka za smetanje“.⁴⁰ Istog mišljenja bio je i advokat P. Pavlović. Tako, Pavlović je u *Braniču* od 1936. godine zabeležio: „Ne stoji razlog (...) da se za zaštitu povreda poseda zahteva, da je ta povreda izvršena samovlasno i da je kod povredioaca u momentu uznemiravanja postojao tako zvani *animus turbandi*, tj. svest o napadu na tuđ posed, – ovo s toga, što po nijednom zakonskom propisu iz institucije uznemiravanja poseda, koja je predviđena u paras 548–554. gr. p. p. ne traži se da kod povredioaca postoje ovi elementi, već je na protiv predviđeno, da je u raspravama zbog smetanja poseda isključeno svako pretresanje o poštenju ili nepoštenju (savesnosti ili nesavesnosti) poseda“.⁴¹ Prema tome, činilo se da je drugo stanovište, prema kome je bilo dovoljno da je povreda objektivno – protivpravna, imalo više zakonskog osnova.

Glavna karakteristika državinskih sporova prema Zakoniku o parničnom postupku od 1929. godine je njihova sumarnost. Drugim rečima, na osnovu odredaba jugoslovenskog Zakonika o parničnom postupku „izviđanje je bilo ubrzano i uprošćeno“ u parnicama zbog smetanja državine.⁴² Saglasno tome, „sporovi zbog smetanja poseda bili su stavljeni u nadležnost sreskih sudova, bez obzira na vrednost, jer je kod sreskih sudova postupak bio brži i jednostavniji nego kod okružnih“.⁴³ Osim toga, kako je „predmet ovakvih sporova vrlo značajan po svojim posledicama – jer izazivaju gotovo uvek neposredna objašnjavanja i razračunavanja parničara, ne govoreći o materijalnim interesima – to ih je trebalo smatrati kao hitne i tu činjenicu, pri određivanju rokova i ročišta, ne gubiti iz vida. Šta više, zakonodavac je nalagao – možda i sudu i tužiocu – da ovakve predmete treba naročitim znakom obeležiti kako bi što bolje pali u oči.“⁴⁴ U istom smislu, „prema para. 532. jGrpp ročište za usmenu raspravu o tužbi zbog smetanja poseda trebalo je odrediti na što kraće vreme, čak i u isti dan kada je tužba sudu predana“.⁴⁵ Pored toga, i sam rok za podno-

⁴⁰ Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, druga knjiga. Beograd: b. i., 261.

⁴¹ Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branič* (5), 222.

⁴² Culja, S. (1936). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Beograd: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon a. d., 656.

⁴³ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXIX (3), 220.

⁴⁴ Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državine). *Branič* (2), 96.

⁴⁵ Goršić, F. (1933). *Komentar građanskog parničnog postupka*, knj. II. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 306.

šenje tužbe bio je u skladu sa hitnim karakterom postupka. Slovom Zakonika, „takve tužbe moraju se predati u roku od trideset dana, pošto tužilac sazna za smetanje. Docnije podignutu tužbu sud“ je imao da „odbaci po službenoj dužnosti“.⁴⁶ Rok od 30 dana od saznanja za smetanje bio je određen saglasno uzoru – austrijskom građanskom parničnom postupku od 1895. godine, za razliku od rešenja iz specijalnog austrijskog zakona od 1890. godine, prema kome je „rok za podizanje interdiktne tužbe iznosio godinu dana od dana smetanja ili trideset dana od dana saznanja“.⁴⁷ Naime, *ratio legis* za određivanje kraćeg, tridesetodnevnog roka bio je u tome „što se često u dužem roku, kao što je ovaj od godinu dana, mogu da izgube tragovi izvršenog smetanja. (...) efekat tužbe je slabiji (...)“.⁴⁸ Uz to, „ovako dugi rok umanjuje značaj postupka po tužbi zbog smetanja poseda, jer imajući u vidu normalno funkcionisanje suda, u roku od godine dana, pod pretpostavkom da je tužba podignuta malo posle izvršenog smetanja, i redovnom petitornom tužbom u roku od godine dana moglo bi se rešiti ne samo pitanje faktičnog posedovanja, nego i pitanje prava na posed“.⁴⁹ Sve u svemu, kratak rok za podnošenje tužbe bio je u skladu sa hitnom prirodom postupka.

Sumarnost postupka u parnicama zbog smetanja državnine ogledala se kako u uprošćenom izviđanju, tako i u ograničenom ispitivanju. Tako, saglasno para. 551. jugoslovenskog Zakonika o parničnom postupku (jGrpp) rasprava je bila ograničena na „pretresanje i dokaz činjenice poslednjeg stanja poseda i nastalog smetanja, a isključeno je svako pretresanje o pravu na posed, o naslovu, poštenju ili nepoštenju (savesnosti ili nesavesnosti) poseda ili o zahtevima odštete“.⁵⁰ Osim toga, „bilo je „isključeno i dokazivanje saslušanjem strana“.⁵¹ Jer, „državnina ostavlja materijalni trag u spoljnjem svetu. Kada njega nema, teško se da zamisliti da je uopšte bilo tj. da je neko lice držalo objekat u svoje ime. Kako zakon zaštićava, ovde, faktičko stanje, prosto registruje činjenicu koja se odigrala u spoljnjem svetu, izjava parničnih stranaka nepotrebna je ili je čak izlišna – u toliko pre, što je ovo dokazno sredstvo predviđeno u krajnjem slučaju građ. parn. postupkom.“⁵²

⁴⁶ V.: para. 548. st. 1. jGrpp.

⁴⁷ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državnine) po novom građ. parn. postupku. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXIX (3), 219.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Subotić, Đ., *op. cit.*, 219–220.

⁵⁰ Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državnine). *Branič* (2), 98

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*; uprkos hitnoj prirodi postupka, bilo je moguće čak da se i u toku ovog naročitog postupka izdaju privremene naredbe, ukoliko bi se to pokazalo potrebnim kako bi se „otklonila hitna opasnost protivpravnog oštećenja“, odnosno „da se spreče nasilja i odvrati nenaknadiva šteta“ (vid. para. 552. jGrpp).

Konačna odluka u državinskim sporovima donosila se u formi zaključka, a ne presude. Naime, cilj je bio da se tim spoljašnjim „znakom naglasi provizornost ovakvog rešenja i mogućnost, da se ovo izmeni u novoj redovnoj parnici, u kojoj će se ispitivati (...) kakvoća poseda kao što i pravo na posed“.⁵³ Jer, shodno para. 553. jGrpp konačni zaključak „će se ograničiti samo na to, da se privremeno uredi faktičko stanje poseda ili da se u slučajevima iz para. 550.“ (zabrana podizanja i rušenja građevina) „privremeno po građanskom zakoniku izreče zabrana ili obezbeđenje naknade štete, koja bi mogla nastati usled produženog građenja i rušenja“. S obzirom da se konačna odluka donosila u formi zaključka, „u postupku zbog smetanja poseda bili su isključeni osim rekursa svi pravni lekovi kao i povraćaj u pređašnje stanje i tužba za obnovljenje“.⁵⁴ Međutim, prema mišljenju D. Arandelovića bila je dopuštena tužba zbog ništavosti, iako je ta mogućnost u austrijskom pravu bila sporna, jer je u para. 460. austrijskog zakonika stajalo da „izuzevši rekurs isključeni su u postupku po tužbama zbog smetanja poseda svi drugi pravni lekovi a naročito i povraćaj u pređašnje stanje“.⁵⁵ S tim u vezi, austrijsko rešenje je više odgovaralo prirodi državinskog postupka.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U Kneževini i Kraljevini Srbiji državina je bila nejasno regulisana. Naime, usled Hadžićevog definisanja državine kao jednog „zakonodavnog i pravničkog unikuma“ i njena zaštita je „bolovala“ od brojnih nejasnoća. Štaviše, ni u Zakoniku o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1865. godine nije bilo posebnih odredaba o državinskoj zaštiti. Zbog toga, težište državinske zaštite prešlo je u okvire krivičnog sistema, koji, s druge strane, nije odgovarao samoj prirodi državine, kao privatnopravnog instituta. Ali, uprkos krnjoj građanskopravnoj i „nekorektnoj“ krivičnopravnoj zaštiti, Srbijanci nisu izražavali potrebu da regulišu zaštitu državine u okviru naročitog, građanskog postupka. Drugim rečima, ni u Predlogu Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama, tzv. Niškoj osnovi od 1915. godine, nije bilo posebnih odredaba o postupku zbog smetanja državine, iako je rađen po uzoru na Klajnov, austrijski Zakon o parničnom postupku od 1895. godine, koji ih je sadržao.⁵⁶

⁵³ Culja, S. (1936). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Beograd: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon a. d., 659.

⁵⁴ V.: para. 554. jGrpp

⁵⁵ Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, druga knjiga. Beograd: b. i., 270.

⁵⁶ V.: *Predlog zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama*, izradio Đ. B. Nestorović, sudija Kasacionog suda, Niš, 1915, Arhiv Jugoslavije, fond br. 63, fasc. br. 23.

Donošenjem Zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama od 1929. godine državina je šticeana u okvirima građanskog prava i to po naročitom, hitnom postupku. Naime, „ta brzina suđenja i efikasnost naredaba stvarale su kod pojedinaca uverenje da je zaštita stvarna i brza, što ima svoju dobru stranu, jer se sama stranka“, po pravilu nije „upuštala u tu avanturu, da sama, bez sadejstva suda i vlasti, pribavlja svoje ugroženo pravo“. ⁵⁷ Sledstveno, kao rezultat unifikacije građanskog parničnog postupka u jugoslovenskoj Kraljevini uveden je poseban postupak za zaštitu državine, čije se osnove i danas primenjuju.

LITERATURA

- Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, druga knjiga. Beograd: b. i.
- Culja, S. (1936). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Beograd: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon a. d.
- Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Beograd: Štampano u državnoj štampariji Kraljevine Srbije.
- Geršić, G. (1885). *Priroda državine i osnova njene pravne zaštite*. Beograd: Štampano u Kraljevsko-srpskoj državnoj štampariji.
- Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Beograd: b. i.
- Goršić, F. (1933). *Komentar građanskog parničnog postupka*, knj. II. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.
- Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branič*, 3.
- Jovanović, P. M. (1925). *Državina. Njena zaštita i održaj*. Beograd: Izdavačka knjižara Gece Kona.
- Lazarević, P. A. (1935). Primedba na rad: O postupku po tužbama zbog smetanja poseda. *Arhiv za pravne i društvene nauke XXXI* (1–2).
- Матић, Д. (1851). *Обясненѣ Грађанскоѣ законика за Княжесѣтво србско*, Часть 2. Beograd: У Княжества Србскогъ Кнѣгопечатнѣя.
- Miletić, R. (1934). Nekoliko reči o državinskim tužbama i postupku po njima. *Pravosuđe* (6).
- Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državine). *Branič*, 2.
- Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branič* (5).
- Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija Srbije 1804–1914*, Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Institut za pravne i društvene nauke, NIN, Pogledi.

⁵⁷ Павловић, И. П. (1934). О сметању поседа. *Бранич* (5), 221.

- Predlog zakonika o sudskom postupku u građanskim parnicama*, izradio Đ. B. Nestorović, sudija Kasacionog suda, Niš, 1915, Arhiv Jugoslavije, fond br. 63, fasc. br. 23.
- Sardelić, F. (1935). Tužbe za smetanje posjeda (državine) s obzirom na pozitivne pravne propise Srpskog građanskog zakonika te propise novog GRPP. za postupak u ovim tužbama. *Pravosuđe* (1).
- Subotić, Đ. (1935). O postupku po tužbama zbog smetanja poseda. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXXI (1–2).
- Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Arhiv za pravne i društvene nauke* XXIX (3).

Biljana Gavrilović

Ph.D. student

Faculty of Law, University of Kragujevac

ORCID: 0000-0002-2311-2422

LEGAL AND HISTORICAL OVERVIEW OF THE PROTECTION OF POSSESSION IN SERBIAN LAW*

ABSTRACT: The subject of this analysis are the mechanisms of possession according to the Serbian Civil Code and the Code of Civil Procedure from 1929, during the period between 1844 and 1941. The development of the protection of possession during this period is mostly reflected in the fact that possession in the Principality of Serbia and the Kingdom of Serbia was protected, first of all, by means of criminal justice, while in the Kingdom of Yugoslavia, this role was played by civil law. Although possession and its protection in the Principality of Serbia and the Kingdom of Serbia were also regulated by civil-law norms, the people were still relying on the criminal justice system to get protection. Beside the many ambiguities in the Serbian Civil Code related to it, the protection of possession was not regulated separately from standard civil procedures in the Code of Civil Procedure from 1865. Thus, only when the Yugoslav Code of Civil Procedure went into effect did possession get proper, civil-law protection on the territory of Serbia.

Keywords: possession, Serbian Civil Code, protection of possession, civil procedure

*The paper was received on July 21, 2020, and accepted for publishing on July 18, 2020.

INTRODUCTION

The problem of possession is “very difficult and complex, which many might find unbelievable at first glance”. Furthermore, this question is not just “theoretical”, it is a “very serious scientific dispute, which has still not been resolved”, noted G. Geršić at the end of the 19th century. Therefore, the analysis of the notion of possession “is definitely not (...) just entertainment for idle theoreticians”.¹

There were many disputable issues among legal theoreticians and practitioners in terms of possession, ranging from the substantive definition to the merits and the means of protecting possession. In the Principality of Serbia and the Kingdom of Serbia, possession was regulated by the Serbian Civil Code from 1844 (hereinafter: the SCC) and the Criminal Code from 1860. However, when the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes was founded, due to the process of unification, protection was additionally regulated by a procedural regulation in the field of civil law. With the enactment of the Code of Civil Procedure in 1929, the protection of possession was established upon the foundations on which it still rests today.

THE NOTION OF POSSESSION

In terms of determining the notion and the legal nature of possession, three groups of scholars emerged: the first group considered possession to be a fact, the second group, on the other hand, considered it to be a right, while the third group saw it was a combination of the two, i.e. they considered it to be dual in its nature. However, the point of view according to which possession is “nothing but the factual ownership” had the biggest number of supporters, despite the necessary modifications made to it due to possession becoming a part of law. This is how possession “which is by its nature a simple fact” became a legal term.² Therefore, possession, in legal terms, meant that “some thing, in its entirety, is subdued to the factual control of an individual, who has the will or intention to own it by himself and use it as he sees fit.”³

¹ Geršić, G. (1885). *Priroda državine i osnova njene pravne zaštite*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 16, 18.

² Geršić, G. (1885). *Op. cit.*, 20, 40, 41.; v.: Đorđević, A.(1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 26–41.

³ Đorđević, A. (1908). *Op. cit.*, 13.

In Serbian law, during the second half of the 19th century and at the beginning of the 20th century, legally and substantively, possession was determined according to the SCC. In section 198 of the SCC it was prescribed: “When you have one thing and you wish to keep it for yourself and you mark and show the intention appropriately, you are the possessor or detentor of that thing.”⁴ In section 199, the legislator described the way in which possession can be visually manifested, and he states: “If you have movable things in your hands or in your bag, such as money, cattle, etc. you are the possessor or detentor of it, and it is your possession; in case of immovable things, such as houses and yards, fields, orchards, vineyards, gardens, mills, etc. you are their holder or detentor, if you occupy, mark, build, cultivate, make, plant, etc. them. In case of non-materials things, such as rights, you are their possessor or detentor if you apply them to yourself.”

While the Austrian legislator differentiated between possession and detention, the Serbian one did not, which, at first glance, implied that possession was established upon wider foundations.⁵ However, in section 200 of the SCC, Hadžić, deviating from the Austrian model, narrowed the notion of possession down to legal possession, and in this way, he narrowed down the subject of the protection of possession.⁶ In section 200 it was prescribed that “possession is firm and has its strength and importance when it is just, i.e. when it is based on law, and when it does not harm the rights of other individuals. Any person can freely and justly occupy or appropriate those things that do not belong to anyone. If the things do belong to another individual, you cannot appropriate them nor justly hold them if the individual does not agree with it or if the court does not allow it.” G.Geršić criticized this paragraph and defined it as a “legislative and legal unique” because “possession is factual in its nature and it is legally protected only as a fact, regardless of the issue

⁴ In the SCC, based on the Austrian model, possession corresponded to the Roman notion of possession, according to which possession refers to both *corpus* and *animus* (Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija 1804–1914*, Kragujevac: Faculty of Law, University of Kragujevac, Institute for Legal and Social Sciences, NIN, Pogledi, 178). The role of intent in the notion of possession is best reflected in the following A. Đorđević’s statement: “one does not lose possession when he unharnesses the ploughing cattle and leaves it unattended to graze in a field during the day.” Therefore, “the certainty of possession (...) is not based only on the physical aspect, i.e. the measures taken to protect it, but also on the moral and legal aspect.” In other words, the claim that possession “without the physical reality (...) is just theoretical entertainment” does not stand. Consequently, “our ownership is valid while our will is factually respected.” (Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 34). According to D. Matić, “the main goal of legislation (...) is to clearly mark possession and to protect the possessor.” (Матић, Д. (1851). *Обясненѣ Грађанскоѣ законика за Княжесѣиво србско*, Часть 2. Београд: У Княжества Србскогѣ Кнѣгопечатнѣя, 301).

⁵ Матић, Д., *op. cit.*, 302.

⁶ Pavlović, M., *op. cit.*, 179.

of rights“, and the Serbian “Code, on the contrary, states that possession has its strength and importance when it is based on law, and it otherwise has no power or importance.”⁷ Besides, he further pointed out that “since our legislator had no clear and determined understanding of possession, its nature and its legal meaning, it is clear that his other opinions on possession are just as ambiguous, imprecise and inaccurate.”⁸ Therefore, it was confirmed that the SCC was “a poor, improvised and shortened translation and a derivative of the Austrian Code” especially in the chapter that deals with possession.⁹ This is why, in practice, „from the first critic P. Šeroglić to G. Geršić, the SCC was read through the eyes of the Austrian source, so any deviation from it was considered to be a matter of bad translation, wrong abridgment or Hadžić’s misunderstanding of the very institution of possession“.¹⁰

PROTECTION OF POSSESSION IN THE PRINCIPALITY OF SERBIA AND THE KINGDOM OF SERBIA

Possession can have regular protection and emergency protection. Emergency protection refers to protecting possession in self-defence, i.e. self-help, while regular protection refers to judicial protection. The SCC did a poor job of prescribing both the emergency and regular protection of possession. In section 201 of the SCC it is stated: “If you have the right to possession, and another individual holds it, you are not allowed to forcibly take it, and you must seek judicial help”. Also, in section 208 of the SCC it was prescribed that “wherever you find a thing belonging to you and you recognize it, you can

⁷ Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija 1804–1914*, Kragujevac: Faculty of Law, University of Kragujevac, Institute for Legal and Social Sciences, NIN, Pogledi.

⁸ According to: *Ibid*.

⁹ Geršić, G. (1885). *Priroda državine i osnova njene pravne zaštite*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 19; The chapter in the SCC dealing with possession was criticized in terms of the legal systematics as well, since the SCC listed possession as a real right. A. Đorđević criticized the so-called “pentarchy of the real rights that the older doctrine supported (...) as completely abandoned” (Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 7).

¹⁰ Contrary to the view that the “unique” possession was the result of Hadžić’s misunderstanding of the institution of possession, there was also the opinion that “the concept of possession in the SCC, according to which possession was reduced to legal possession, was completely in line with the circumstances of restored Serbia, but could also have been a matter of Hadžić’s extraordinary natural-law logic as well.” “From a legal-theoretical aspect, illegal possession has been a wild fact in the legal tameness. Possession, which includes illegal possession as well, is a weak link in every modern private law system.” In other words, “legalizing cases of “legal illegality” in restored Serbia, would only lead to favouring acts of vigilantism and abuse.” (According to: Pavlović, M., *Op. cit.*, 179, 180).

request for it to be returned to you, and it must be returned. However, you are not allowed to forcibly take it, except if it happens in self-defence.” Therefore, the holder, as a rule, was not allowed to use emergency protection “except if it happens in self-defence”; in other cases, possession was judicially protected. However, the SCC “acknowledged the regular, judicial protection of possession only in theory, since there were no specific directions in the SCC nor in the Code of Civil Procedure for carrying it out.”¹¹ What is more, even that “truncated protection in question” in the SCC was “rather aggravated, since it was possible to carry it out only in cumbersome court proceedings.”¹² In other words, “the Code of Civil Procedure from the 20th of February, 1865 failed to predict some specific provisions for proceedings on lawsuits for interference with possession.”¹³ Accordingly, theoreticians criticized that “the scarcity of these regulations was why judiciary practice was not familiar with lawsuits for possession as lawsuits separate from petitory actions”, especially because “Austria, by the Decree from the 27th of October 1849, (...) has long since introduced a special summary procedure for possession disputes, including a deadline for filing a lawsuit for interference with possession”.¹⁴ Therefore, as judge R. Miletić noted “we did not have special proceedings which the nature of these lawsuits require.”¹⁵

Possession is an institution belonging to the area of private law, but in the Principality of Serbia and the Kingdom of Serbia, having in mind the poor and truncated unlawful protection, “the people were managing by seeking the protection of possession through criminal protection”¹⁶ The Serbian criminal system “incriminated vigilantism as a criminal act of an independent kind”, but it also “penalized the petty offence (translator’s note: In the Principality and the Kingdom of Serbia, a petty offence was an act that was punishable by law

¹¹ Đorđević, A.(1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 128; The protection of possession as a fact is regulated in sections 201 and 208 of the SCC. The right to the protection of possession is prescribed in section 202 of the SCC: “When there is a dispute over the right to possession, and there is doubt, then it is considered that the law is on the side of the individual who is the holder at that moment. If an individual disagrees he has to prove the opposite.” The basis of the protection of the right to possession had not been found in the Austrian model, but in the pandect law. Consequently, “a lawsuit according to section 202 of the SCC was taken from the pandect law.” (Sardelić, F. (1935)). *Tužbe za smetanje posjeda (državine) s obzirom na pozitivne pravne propise Srpskog građanskog zakonika te propise novog GRPP za postupak u ovim tužbama. Pravosuđe* (1), 11).

¹² Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Belgrade, 6.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Miletić, R., (1934). *Nekoliko reči o državinskim tužbama i postupku po njima. Pravosuđe* (6), 456.

¹⁶ *Ibid.*

by incarceration of up to 30 days, a fine of up to 30 thalers, or corporal punishment of thirty strokes of a whip.) of self-help according to section 375a.”¹⁷ The petty offence from section 375a of the Criminal Code from 1860 was under the jurisdiction of “the police authorities, i.e. municipal courts as well as first instance general government authorities”, but, in terms of the actual jurisdiction, “the principle of prevention was valid in the sense that the municipal court could investigate or try the petty offence, if it was not processed by the general administration authorities, i.e. the district chief or the state local police authority, if any, at the seat of the municipal court”. The procedure on petty offences was regulated by the so-called Police Directive Act from the 18th of May, 1850. Overall, by “giving (...) the police authorities the right to make rulings in possession disputes, in a very indirect way, the legislator succeeded in realizing a specific process in terms of possession, as a surrogate for the specific judicial civil litigation process in possession disputes which existed in Austria” since 1849.¹⁸ Because of it, it was “clear that the citizens were trying to resolve their possession disputes only before the police authorities, since the regular civil litigation process was too cumbersome.”¹⁹ In other words, “individuals were often filing lawsuits for the offense from section 375a (...) and simulated the offense of arbitrary appropriation.”²⁰ According to B. Janković,

¹⁷ Section 375a of the Criminal Code from 1860 stated:

„1. If one arbitrarily (in a non-violent manner) appropriates municipal and state land, or public land, he is to be deprived of it and penalized by three to thirty days of incarceration, and afterwards he can file a lawsuit against the person who holds the state land if he considers to have more rights to it.

2. The same applies to an individual who appropriates another’s personal belonging in the same manner, as well as to an individual who uses another’s meadow, or a field, or who takes another’s grain or picks or takes another’s fruit or vegetables, etc., if there are no elements of other offenses, in which case he is to be penalized according to different rules.

3. If the investigation establishes that the offense is out-of-date, the judicial authority is to, according to the evidence, decide which side, as the stronger one, will keep the possession, until the dispute over possession of the land is resolved, and the losing side is to be directed to start a dispute in front of the competent civil court, according to the Code of Civil Procedure.”

¹⁸ Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Belgrade, 13, 14, 18.

¹⁹ Goršić, F., *op. cit.*, 18; According to M. Jovanović, in the Principality and the Kingdom of Serbia, disputes on possession that “were quickly resolved mostly before the police authorities which, because they took care of labour and security, and did not allow vigilantism, were granting the right to possession to the individual from whom it was arbitrarily taken, or, if it was a case of interfering with possession, they were forbidding it and directing the individual who considered to have the right to possession to start a regular dispute in court, or granting him the right to possession if there was no forbidden vigilantism, and directing the other individual to start a regular dispute.” (Jovanović, P. M. (1925). *Državina. Njena zaštita i održaj*. Belgrade: Izdavačka knjižara Gece Kona, 84–85).

²⁰ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branič* (3), 112.

“they do it in order to, avoiding the regular judicial procedure, resolve certain private legal disputes in a quick, easy and cheap way, often relying on certain connections, influence, partiality and mood, and not always without a valid reason.”²¹ However, “in practice, possession was not protected by the police authorities, since the authorities usually directed the plaintiff to start a civil litigation in court against the individual who interfered with his possession.”²² Thus, “due to the police authorities acting wrongly in the cases of arbitrary interference and deprivation of possession, possession was not protected at all”, stated A. Đorđević.²³ Therefore, due to the truncated civil law and “wrong” criminal protection, possession in the Principality and the Kingdom of Serbia was actually not a very well protected institution.

PROTECTION OF POSSESSION IN THE KINGDOM OF SERBIA

By passing the Code of Civil Procedure in 1929, possession received appropriate, civil law protection. The Yugoslav legislator prescribed a specific process for lawsuits for interference with possession (paras 548 to 554). Despite of it, on the territory under the jurisdiction of the Court of Appeal in Belgrade, the conservative citizens strived to “preserve a privilege of the municipalities, although it is based on a (...) wrongful Supreme Court decision, even after the Law which relentlessly revoked that exact privilege had gone into effect.”²⁴ In other words, there was “an action that, despite of the proper legislative regulations on the possession process, or to be more precise, contrary to them, strived to keep and preserve” the former “penalizing of the petty offence of interference with possession”.²⁵ This intention was being explained by “some indefinite reasons, such as it being necessary since it had always been that way, the legislator not taking into consideration the mentality of a Serbian peasant, etc.”²⁶ Besides, “both municipal and police authorities demonstrated a strong intention to keep that power, since they gladly use it”²⁷

²¹ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branich*, (3), 112.

²² Đorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House, 130.

²³ *Ibid.*

²⁴ Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Belgrade, 30.

²⁵ *Ibid.*, 27.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Janković, B., *op. cit.*, 112.

noted B. Janković. Consequently, Serbian citizens fought to keep section 375a of the Serbian Criminal Code from 1860 valid.

Starting from the 31st of December, 1929, “the Criminal Code, Criminal Procedure Code and the Law on Enforcement on the territory of the Yugoslav Kingdom went into effect.” That was when “all the criminal codes including the Criminal Code for the Principality and the Kingdom of Serbia”²⁸ ceased to apply. However, as a single law on petty offences had not been passed, on the 3rd of December, 1929 an amendment was passed, i.e. “A provisional law on the extension of the validity of legal provisions on punishment for petty offences which temporarily restored into force the old codes in those sections of them which contain regulations on the petty offence not covered by the provisions of the new criminal code.”²⁹ In that sense, it seemed that there were grounds for the extended validity of section 375a of the Criminal Code from 1860. However, according to the opinion of certain contemporaries, the petty offence from section 375a of the old Criminal Code was covered by provision para 383 of the Yugoslav Criminal Code. According to B. Janković, as “vigilantism from section 383 of the new Criminal Code covers all types of vigilantism, whether they have to do with movable and immovable things or other property rights”, it is “obvious that vigilantism from section 375a of the old Criminal Code was covered by provision §383 of the new Criminal Code.”, therefore „section 375a of the old Criminal Code is not valid anymore”.³⁰ Therefore, there were no legal grounds for applying section 375a of the old, Serbian Criminal Code in the Yugoslav Kingdom.

Substantively, possession on the territory of Serbia and in the Yugoslav Kingdom was established according to the SCC. Accordingly, the question on the scope of the protection of possession arose again. However, the attitude of lawyers remained unchanged, i.e. they considered that the protection of possession should be considered in the broadest sense. According to Đ. Subotić: “We consider that both in our and the Croatian, that is, in Austrian law, the provisions on the protection of possession should be considered in the broadest sense, i.e. as the protection of property as a factual state.”³¹ “The property of the individual who owns a thing, and the property of the individual who appropriated it in an unauthorized manner as a fact, superficially seem to be one and the same”, in other words, “both the owner and the individual who appropriated the property in an illegal manner and holds it for himself, have both *corpus* and *animus domini*, and the provisions of the civil litigation on lawsuits for the

²⁸ Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branič*, (3), 111.

²⁹ *Ibid.*, 112.

³⁰ *Ibid.*, 114.

³¹ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Archive for Legal and Social Sciences* XXIX (3), 217.

protection of property consider possession only superficially, and they protect it as such, without the legal grounds, and possession in the deeper sense.”³²

In terms of the active legitimation it was considered that the detentor of a thing, who “indeed does hold it, but is not authorized to file a lawsuit on the behalf of the owner for the interference with possession, but a person on whose behalf he holds the thing can do it.”³³ However, “a detentor who is at that moment a temporary rights holder can file the lawsuit, for example, a tenant, lessee or a borrower.”³⁴ Therefore, in terms of the active legitimation, there was a consensus; on the other hand, the attitudes were conflicting towards the passive legitimation. According to the opinion of judge R. Miletić, if “the accused person, after acquiring the thing, gave it to another individual, than this lawsuit will not help the plaintiff, because the relationship between him and the acquirer does not fulfil the conditions necessary for the protection of possession to apply: the acquirer did not obtain possession from the plaintiff, and according to section 551 of the YCCP the hearing is limited to examining the facts of the last state of possession, which does not belong to the plaintiff in this case”. Therefore, “the plaintiff has no other choice but to file his own lawsuit in court in order for the thing to be returned to him.”³⁵ However, the point of view in court praxis was the opposite,³⁶ with the explanation that “if the

³² Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Archive for Legal and Social Sciences* XXIX (3), 218; In the disputes on possession, it is not argued whose right is stronger. For example, “if one sells me a thing, and he has still not handed it over to me, then I cannot file a lawsuit for possession against him and request for him to hand the thing over to me.” However, “if the thing was sold, but the buyer has not paid for it yet (for example, because he said that he will come back in an hour and bring the money), so the seller takes it back because it has not been paid for, the buyer can file a lawsuit (...) and request the seller to return to him the thing, and the seller can file his own lawsuit in order for the thing to be returned to him.” (Arandelović, D. (1933). *Gradansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, volume 2, Belgrade, 259).

³³ Arandelović, D., *op. cit.*, 259.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Miletić, R. (1934). Nekoliko reči o državinskim tužbama i postupku po njima. *Pravosuđe* (6), 457–458.

³⁶ Case-law example: “The plaintiff, a Belgrade bank, leased its building on the property belonging to it according to the title deed attached to the lawsuit to another bank. The lessee canceled the lease out of court and the lesser noted the cancellation. On the expiration date of the lease, the lessee informed the lessor that he was making the leased premises available to him and handed him the keys to the leased premises. However, when the lesser wanted to take over these premises, he found in them a third person who did not want to leave these premises to the lesser, stating that he moved into these with the permission of the previous lessee and that, given the relationship between him and the lessee, he believes that he rightfully holds the premises and that he is not obliged to leave them. Therefore, the lesser filed a lawsuit against this „lessee” for the interference with the property. The court found that there was interference by the defendant towards the plaintiff and in the final conclusion ordered the defendant to vacate the premises within twenty-four hours. (...) The second instance court upheld the first instance verdict”

abovementioned provision §551 of the Code of Civil Procedure (hereinafter: CCP), would be strictly interpreted, and if the court would be denied the right to establish the legal quality of possession, it would mean that, at least in terms of the vast majority of the cases in praxis, the very institution of a lawsuit for the interference with property or possession would be made obsolete.”³⁷

There were also disagreements in terms of the type of the violations for which it was possible to file a lawsuit for possession. According to Nyman’s opinion, a lawsuit for interference with the property “presupposed an illegal, arbitrary violation of property, and a violation is arbitrary when it goes against the will of the current property owner and without the authorities’ authorization. A person who acts conscientiously, in good faith, or without the intention of appropriating possession or interfering with another’s property is not committing an offence; the notion of interference, in its essence, comes from the fact that the one who endangers another’s possession, performs illegally and arbitrarily one action in conviction and with the will to perform one possessory act”.³⁸ A segment of case-law supported this position. In this regard, the explanation for one conclusion stated that “any violation of property, whether it consisted of actions that interfere with the property or deprive one of it, does not qualify the owner of the property for the protection in the sense of section 548 of the CPP“. In other words, “the violation has to be committed arbitrarily in order for the owner of the property to have that right.”³⁹ On the other hand, according to the opinion of D. Arandelović, “such understanding of the issue diminishes the significance of the protection of possession, and, as such, is unacceptable.” In support of his opinion, he argues that a court decision states that “an objectively illegal intrusion into possession is enough for us to consider that there was interference with possession, that the protection of the state is not conditioned by awareness of the illegality of the act, that *animus turbandi* is not a precondition for interference.”⁴⁰ Lawyer P. Pavlović was of the same opinion. In *Branič* from 1936, Pavlović wrote: “There is no reason (...) to require the act of violation to be committed arbitrarily and for the infringer to have *animus turbandi*, i.e. the awareness of the intrusion into another’s property, in order to qualify the act as the interference with property, since not one legal provision on the interference with property provided in sections

(According to: Subotić, Đ. (1934). *Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. Archive for Legal and Social Sciences XXIX* (3), 153).

³⁷ Lazarević, P. A. (1935). Remark on the paper: O postupku po tužbama zbog smetanja poseda. *Archive for Legal and Social Sciences XXXI* (1–2), 155.

³⁸ According to: Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije, volume 2*, Belgrade, 261.

³⁹ According to: Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branič* (5), 222.

⁴⁰ Arandelović, D., *op. cit.*, 261.

548–554 of the CPP requires the infringer to demonstrate these elements, but on the contrary, any discussion on honesty or dishonesty (conscientiousness or unconscientiousness) was excluded from the disputes on the interference with property.”⁴¹ Therefore, it seemed that the second position, according to which it was sufficient that the violation was objectively illegal, had more legal basis.

The main characteristic of the disputes on possession according to the Code of Civil Procedure from 1929 was them being summary. In other words, according to the provisions of the Yugoslav Code of Civil Procedure “hearings were faster and simplified” in the litigations for interference with possession.⁴² Accordingly, disputes on interference with possession were under the jurisdiction of district courts, regardless of the value of the items, since the litigations before local courts were faster and simpler than those before district courts.⁴³ Besides, as “the subject of such disputes is rather serious in terms of the consequences, since they almost always cause arguments between the litigants, not to mention their materials interests; therefore, they had to be considered urgent, and that fact was not to be forgotten when setting deadlines and hearings. What is more, the legislator ordered, perhaps both the court and the prosecutor, that such cases should be especially marked in order to be as eye-catching as possible.”⁴⁴ In the same sense, according to section 532 of the Yugoslav Code of Civil Procedure (hereinafter: YCCP), an oral hearing was to be scheduled for the closest possible date, even for the same day when the lawsuit was filed.”⁴⁵ Besides, the deadline for filing the lawsuit was in accordance with the urgent nature of the process. As the Code states, “such lawsuits must be filed within thirty days from the moment the plaintiff became aware of the interference. A lawsuit filed outside of that timeframe the court was to “reject ex officio”.⁴⁶ The thirty-day deadline was determined according to the model of the Austrian Code of Civil Procedure from 1895, unlike the decision of the special Austrian law from 1890, according to which “the deadline for filing an interdict lawsuit was one year from the day of the interference or thirty days from the day of becoming aware of it.”⁴⁷ The *Ratio legis* for setting the shorter,

⁴¹ Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branič* (5), 224.

⁴² Culja, S. (1936). *Gradansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Belgrade: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon JSC, 656.

⁴³ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Archive for Legal and Social Sciences XXIX* (3), 220.

⁴⁴ Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državine). *Branič* (2), 96.

⁴⁵ Goršić, F. (1933). *Komentar građanskog parničnog postupka*, volume II. Belgrade: Izdavačka knjižarnica Gece Kona, 306.

⁴⁶ V.: para. 548. p. 1 YCCP.

⁴⁷ Subotić, Đ. (1934). *op. cit.*, 219.

thirty-day deadline was the fact that “often in the case of the longer deadline, the evidence of the interference would get lost. (...) the effects of the lawsuit are weaker(...)”⁴⁸ Also, “such a long deadline diminishes the significance of the process of the lawsuit for the interference with property, because, having in mind the normal functioning of a court, within one year, assuming that the lawsuit was filed shortly after the interference, a regular petitionary action lawsuit could resolve not only the issue of factual possession, but also the issue of the right to possession, within a year as well”.⁴⁹ Overall, the short deadline for filing a lawsuit was in line with the urgent nature of the proceedings.

The fact that the litigations for the interference with possession were summary was reflected both in the simplified hearings and in the limited investigation. According to section 551 of the Yugoslav Code of Civil Procedure the main hearings were limited to “preliminary hearings and determining the last state of the property and the interference, and any hearings on the right to the property, on the title, honesty or dishonesty (conscientiousness or unconscientiousness) of the property or on claims for damages were excluded”.⁵⁰ Besides, “getting evidence by hearing the parties was also excluded.”⁵¹ Because, “possession leaves a material trace in the outside world. When there is no trace, it is hard to imagine that it existed at all, i.e. that a person held the object in his own name. As law protects the factual state, and it simply registers the fact that took place in the outside world, the statement of the litigants is unnecessary or even superfluous – all the more so because this means of evidence is, after all, provided by the civil litigation.”⁵²

The final decision in disputes on possession was made in the form of a conclusion, not a judgment. The goal was to use this “as a sign to emphasize the provisional nature of such a solution and the possibility of it being changed in a new regular litigation, which will examine (...) the quality of the property as well as the right to property.”⁵³ According to section 553 of the CCP, the final conclusion “will be limited only to temporarily regulating the factual state of the property, or in the cases covered by section 550” (prohibition of erecting and demolishing buildings) “temporarily, according to the Civil Code, prohib-

⁴⁸ Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Archive for Legal and Social Sciences* XXIX (3), 219.

⁴⁹ *Ibid.*, 219–220.

⁵⁰ Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državine). *Branič* (2), 98.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*; “despite the urgent nature of the process, it was even possible to issue interim orders during this particular process, if deemed necessary to ‘eliminate the urgent threat of unlawful damage’ or to ‘prevent violence and prevent irreparable damage’.” (V.: para. 552. YCCP).

⁵³ Culja, S. (1936). *Gradansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Belgrade: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon JSC, 659.

its it or provides compensation for damages that could occur due to prolonged construction and demolition. Considering that the final decision was made in the form of a conclusion, “in litigations for the interference with property, except for the recourse, all legal remedies were excluded, as well as restitution and a lawsuit for reconstruction.”⁵⁴ However, according to the opinion of D. Arandelović, a lawsuit for voidness was possible, although that possibility was disputable in Austrian law, since in section 460 of the Austrian Code it was stated that “with the exception of the recourse, all other legal remedies were excluded in the lawsuits for the interference with property, and especially the reconstruction.”⁵⁵ In this regard, the Austrian solution was more in line with the nature of a possession process.

CONCLUDING REMARKS

In the Principality of Serbia and the Kingdom of Serbia, possession was not clearly regulated. Due to Hadžić defining it as “a legislative and legal unique”, its protection was not clearly determined either. What is more, there were no special provisions on the protection of possession. Because of that, the brunt of possession shifted to the criminal justice system, which, on the other hand, did not correspond to the very nature of possession, as an institution belonging to the area of private law. However, despite the truncated civil law and “wrong” criminal protection, Serbs did not express the need to regulate the protection of possession within a special, civil, procedure. In other words, not even in the draft version of the Code of Civil Procedure, there were no special provisions on litigations for the interference with possession, even though it was based on the Austrian Code of Civil Procedure from 1895, drafted by Klein, which did contain such provisions.⁵⁶

By passing the Code of Civil Procedure in 1929, possession was protected within civil law by a special, expedient procedure. “That expediency of trial and efficiency of orders created the belief in individuals that protection is real and fast, which has its advantages, because the party itself”, as a rule did not “embark on this adventure, to obtain its own endangered right, without the cooperation of the court and authorities”.⁵⁷ Consequently, as a result of the

⁵⁴ V.: para. 554 YCCP.

⁵⁵ Arandelović, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije, volume 2*, Belgrade, 270.

⁵⁶ V.: *Предлоџ законика о судском постојууку у грађанским парницима*, by Đ. B. Nestorović, Court of Cassation judge, Niš, 1915, Archives of Yugoslavia, fund no. 63, folder no. 23.

⁵⁷ Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branich* (5), 221.

unification of civil litigation in the Kingdom of Yugoslavia, a special procedure for the protection of possession was introduced, the basics of which are still applied today.

BIBLIOGRAPHY

- Arandžević, D. (1933). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, volume 2, Belgrade.
- Draft Code of Civil Procedure*, written by Đ. B. Nestorović, judge of the Court of Cassation, Niš, 1915, Archives of Yugoslavia, fund no. 63, folder no. 23.
- Dorđević, A. (1908). *Sistem privatnog (građanskog) prava Kraljevine Srbije*, Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House.
- Geršić, G. (1885). *Priroda državine i osnova njene pravne zaštite*. Belgrade: Printed in the Royal-Serbian State Printing House.
- Goršić, F. (1934). *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje Apelacionog suda u Beogradu*, Belgrade.
- Goršić, F. (1933). *Komentar građanskog parničnog postupka*. volume II. Belgrade: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.
- Janković, B. (1933). Da li važi para. 375a Kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju. *Branič* (3).
- Jovanović, P. M. (1925). *Državina. Njena zaštita i održaj*. Belgrade: Izdavačka knjižara Gece Kona.
- Lazarević, P. A. (1935). Remark on the paper: O postupku po tužbama zbog smetanja poseda. *Archive for Legal and Social Sciences XXXI* (1–2).
- Магилъ, Д. (1851). Объясненъ Гражданскогъ законика за Княжество сръбско, Часть 2. Београд: У Княжества Сръбскогъ Кнѣгопечатнѣя
- Miletić, R. (1934). Неколико речи о државинским тужбама и поступку по њима. *Pravosuđe* (6).
- Mišić, P. D. (1934). Postupak po tužbama zbog smetanja poseda (državine). *Branič* (2).
- Pavlović, I. P. (1934). O smetanju poseda. *Branič* (5).
- Pavlović, M. (2008). *Pravna evropeizacija Srbije 1804–1914*, Kragujevac: Faculty of Law, University of Kragujevac, Institute for Legal and Social Sciences, NIN, Pogledi.
- Sardelić, F. (1935). Tužbe za smetanje posjeda (državine) s obzirom na pozitivne pravne propise Srpskog građanskog zakonika te propise novog GRPP. za postupak u ovim tužbama. *Pravosuđe* (1).
- Subotić, Đ. (1935). O postupku po tužbama za smetanje poseda. *Archive for Legal and Social Sciences XXXI* (1–2).
- Subotić, Đ. (1934). Zaštita poseda (državine) po novom građ. parn. postupku. *Archive for Legal and Social Sciences XXIX* (3).
- Culja, S. (1936). *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Belgrade: Izdavačko i knjižarsko preduzeće Gece Kon JSC.